

Десет години закон за военните паметници

През 2018 г. се навършват 10 години от обнародването на Закона за военните паметници. Приет е от 40-то Народно събрание на 25 януари 2008 г. Законът урежда статута на военните паметници, както и правата и задълженията на държавните органи и общините, юридическите и физическите лица във връзка с издирването, проучването, регистрирането, картотекирането, опазването, поддържането, възстановяването и изграждането на военните паметници.

В понятието „паметници“ са включени няколко категории: архитектурно-скулптурни паметници, изградени най-често в центъра на селището, на гробища или важни пътни артерии; възпоменателни плочи, поставени върху стените на църкви, камбанарии, часовникови кули, обществени сгради и училища; чешми- паметници, изградени в центъра на селищата или на пътна артерия; възпоменателни паркове, църковни храмове- паметници, болница- паметник.

На основание на Закона за военните паметници, във всеки областен град беше формирана „Областна комисия военни паметници“ с председател областния управител. Областните комисии ежегодно провеждат най-малко три заседания. В дневният ред на заседанията намират място проблемите свързани с военните паметници и мерките за тяхното решаване, както и отбелязването на важни исторически събития и дати.

След Освобождението за 60 години България води пет войни. В тях загиват около 200 хиляди български воители и около 500 хиляди са ранени, осакатени и безследно изчезнали. Балканите са място на две балкански и две световни войни. След всяка война България гради нови и нови паметници. След втората национална катастрофа - 1918 г. хиляди български синове не се завръщат от бойните полета. Ньойският договор ликвидира и последната надежда на българите за пълно национално освобождение и обединение. На България и остават цели само очите, за да оплаква своята историческа съдба. С малки изключения загиналите са погребвани по бойните поля. След войните гробовете им, които не са в границите на България са заличени от нашите съеди. Близките на загиналите имат потребност от паметници в родните места, за да могат в деня на смъртта и по задушница сираците, вдовиците, майките и бащите, близките да запалят свещица, да сложат цвете и да се докоснат до душите на загиналите. Военните паметници са и символ на хилядите знайни и незнайни гробове на българските воители. Те са художествено- материален израз на нравствеността и духовното величие на българския народ.

Масщабни мерки за решаване проблемите около гробищата на загиналите военно- служещи са предприети от Министерство на войната и Щаба на Действащата армия още по време на Първата световна война 1915-1918 година. Издадена е временна наредба, с която се урежда статутът на военните свещеници в армията и задължението им да водят регистър на убитите и да се грижат за гробовете им. През м. юни 1917 година към Щаба на Действащата армия – Военно-санитарна част, е създадена Секция за издирване, уреждане и украсяване на военните гробове на убитите на бойното поле и починалите от рани и болести военносслужещи.

Масово строителство на военни паметници в цялата страна, се осъществява в годините след Първата световна война, по време и след Втората световна война. До 1930 година продължава да функционира Секцията по издирване, украсяване и поддържане на военните гробове. Тя се оказва недостатъчна за решаване на възникналите проблеми около масовото строителство на военни паметници. По тази причина съгласно Заповед № 259 от 30 декември 1931 г. на Министъра на войната е формирано Отделение за военни музеи, паметници и гробове (ОВМПГ), което е включено в състава на Военноисторическата комисия към Щаба на армията. Със съдействието и участието на отделението на лобни места, в църкви и на площади в градове и села са издигнати преобладаващия брой от военните паметници, които и до днес са част от нашето културно-историческо наследство.

С Указ № 223 от 1936 г. е обнародвана Наредба-Закон за създаване фонд “Военни музей, паметници и гробове” /ВМПГ/ при Министерство на войната. С нея се извършва поредното разширяване на нормативната база. Основна задача е строежът и поддържането на военните паметници, мавзолеи и гробища, както у нас така и извън пределите на страната. За широко мащабната дейност на фонда говори фактът, че при закриването му през 1950 година, в неговите сметки са били зачислени 10 млн. лв.

Отделението “Военни музеи, паметници и гробове” полага големи грижи и за издирването и регистрирането на български военни гробища и военни паметници, намиращи се извън пределите на България. През периода 1941-1944 година е проявена особено активна дейност, за издирване и картотекиране на българските военни гробища и паметници в Западна Тракия, Македония и Западните покрайнини. Възстановени са стотици военни гробища, а в Ниш, Цариград, Охрид, Скопие са изградени монументи в памет на загиналите герои. За съжаление състоянието на всички тези паметници извън пределите на България към настоящия момент е доста отчайващо. Огромната част от тях са разрушени, а някои дори са изравнени със земята. Чест прави на Министерството на отбраната, че полага усилия и проявява инициативи за решаване на този проблем.

Дейността на отделението е регламентирана с акт на Народното събрание едва по време на Втората световна война. С Указ № 27 от 7 юли 1942 година на Борис III е обявен приетият от 25-то Обикновено Народно събрание на 27 юни 1942 г. Закон за военните гробове, гробища, гробници, костници, мавзолеи и паметници. Обнародван е и правилник за приложението на закона.

Законът е в действие до 1950 година, когато е разформирано Отделение “Военни музеи паметници и гробове”. През периода 1950- 2002 година централизираното ръководство, в своята цялост е прекратено. Грижата за военните паметници е оставена на инициативата на общинските власти, на местни родолюбиви българи и обществени дейци. Архивното богатство на отделението е разпиляно между различни институции -Комитет по култура, Министерство на вътрешните работи, Централен военен архив- В. Търново и Националния Военноисторически музей- София.

През 1992 година Националният институт за паметници на културата (НИПК) към Комитета по култура прави плаха стъпка към възстановяване на нормативните актове. Издава писмо № 4349 от 4 декември, с което всички военни паметници са обявени за паметници на културата. Десет години по-късно през 2002 г. в измененият Устройствен правилник на Министерство на отбраната е включено задължението, същото да координира дейностите по проучване, картотекиране, опазване и поддържане на военните паметници. Тези функции Министерството на отбраната запазва, до излизането на новия закон за военните паметници през 2008 г.

През последните години се наблюдава значителен интерес към състоянието на военните паметници както от страна на обществеността, така и на местната и държавната власт. Важни крачки по това направление са инициативите и действията на Министерство на отбраната за възстановяване и обновяване на българските паметници в чужбина, за поддържане и опазване на тези в страната и изграждане на нови, където функционира отдел „Военни паметници и военно-патриотично възпитание” в дирекция „Социална политика”. Но съществуват и нерешени проблеми.

Тревога и загриженост предизвиква състоянието на военните паметници в малките населени места или там, където са изцяло обезлюдени. Настоящото е тъжно - от години в много села няма регистрирани лица нито по постоянен, нито по настоящ адрес. Близко 600 български села са изчезнали от картата на страната. В други живеят по-малко от 10 жители или са изцяло обезлюдени. Цифрите показват, че 571 села от общо 5 009 са или напълно обезлюдени, или са с по един жител. По този нерадостен показател в стряскащата статистика на обезлюдяване в България, на първо място е област Габрово с 61 „мъртви села“, следвана от Велико Търново- 54 и Кърджали- 10.

В миналото в тези села е кипял динамичен живот. Много от техните жители са взели участие във войните за национално обединение. В памет на загиналите герои, почти навсякъде са издигнати паметници, но ние не разполагаме с обективна информация какво е тяхното състояние сега, каква е инфраструктурата около тях.

Настойчиво предлагаме да се извърши проучване за цялата страна и там където е необходимо, независимо от обезлюдяването, паметниците да се реставрират и да се обнови инфраструктурата около тях. По време на национални чествания тези паметници, също както и останалите да бъдат посещавани организирано от бивши местни жители, представители на държавната, местната власт, родолюбивите организации и да бъдат обкичвани с венци и цветя.

Почитането на падналите във война герои винаги е било свещен дълг за всяка нация, която уважава своите традиции. В историята на световното военно изкуство не е установена практика бойците в окопите да се подреждат по принадлежност към политически партии и сдружения. Пролятата от героите кръв няма партийна оцветеност. Те саможертвено отдават своя живот за нещо много по-голямо: Родината, Отечеството, Свободата, Човешкото щастие и това не подлежи на съмнение, а само на признание и съпричастие. Преклонението към техния подвиг и саможертва е вековна черта на българската духовност и нравственост. Впечатляваща е инициативата „Осинови паметник“, в която са включени всички училища от Габровска област. Всяка година преди национални празници, учениците обгрижват паметниците и мемориалите. Към инициативата са се включили с материална помощ и габровски фирми. Убедени сме, че държавните институции и българската общественост с радост ще подкрепят превръщането на тази инициатива в национално движение сред учениците от цялата страна.

Днес, в глобалният свят, където най-вече се говори за пазар, пари и кризи е особено наложително да се обърнем към българската общественост с призива: “Да преосмислим традиционните ценности и добродетели на българския народ!”. Този непреходен по своя смисъл и значение призив е основателно задължение на всяко поколение. В световъртежа на опитите за подмяна на ценностите, за омаловажаване на духовните и културни постижения, с които се идентифицира всеки народ, с висок и твърд глас трябва да кажем: почитта към историческата памет, съпричастията и всеотдайността към българщината, вечно ще стоят в нашите сърца. За да извървим нашият път към европейските ценности, ние преди всичко трябва да съхраним и извисим нашите,

българските - култура, бит, духовност и нравственост. В основата на тези национални черти неотменно челно място ще заема любовта към отечеството, родината, нацията, родният край, държавата и в това се корени неразрушимата връзка с вечно живият гений на българите в хилядолетната им борба за оцеляване, обединение и възход. Винаги сред подрастващите поколения, ще се раждат достойни последователи на българският духовен елит - Кирил и Методий, Паисий, Раковси, Левски и Ботев. Те неизменно ще издигат факела със заветите на нашите предци и ще продължават борбата, колкото и да е тъмно, мрачно и жестоко времето за оцеляване на нашият народ.

Народната памет, несломимият български дух са по-силни от всякаква армия, от икономическа или политическа зависимост, защото те черпят сили от безпримерният героизъм и саможертва на своите деди отдали живота си пред олтара на отечеството си, в името на неговото безсмъртие.

Иван КОЕВ,

председател на Областен съвет на Съюза на ветераните от войните - Велико Търново